

Cihan ÖNEN¹

Gülşen GÜNEŞ²

Ali TÜREME³

Pınar AĞAÇ⁴

**BİR MÜLTECİ KAMPINDA YAŞAYAN SURIYELİLERDE
DEPRESYON VE ANKSİYETE DURUMU⁵**

Özet

Bu çalışmanın amacı; bir mülteci kampında kalan Suriyeli mültecilerin anksiyete ile depresyon durumlarını saptamak ve etkileyen faktörleri incelemektir. Tanımlayıcı tipteki araştırmanın evrenini, Şanlıurfa Akçakale Mülteci Kampı'ndaki 18 yaş üstü 27.000 kişi oluşturmaktadır. Küme örnekleme kullanılarak, her bir alandan basit rastgele yöntemle seçilen toplam 450 kişi çalışmaya dahil edilmiştir. Kesitsel olan çalışmada, katılımcılarla 24 Ocak-01 Şubat 2014 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. İstatiksel değerlendirmede, Bağımsız Örneklem t-Testi ve One Way Anova Testi kullanılmıştır. Mültecilerden 87 kişide (%19'3'ü) şiddetli anksiyete belirtileri görülürken; 40 kişide (%8,9'u) şiddetli depresyon belirtileri vardır. Mültecilerin sigara içmesi, savaşta şiddet görmesi, uyku sorunu yaşama, savaş sonrası bir hastalığa yakalanmasıyla anksiyete ve depresyon puanları arasında istatistiksel anlamlı fark görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların medeni durumu, şiddete uğrama şekli, gelecek beklentisi ile anksiyete ve depresyon puanları arasında istatistiksel anlamlı fark görülmüştür. Araştırmada; mültecilerde şiddetli anksiyete ve depresyon belirtileri sıklığı yüksektir. Savaşın psikososyal yansımaların mültecilerin anksiyete ve depresyon düzeyiyle ilişkisi görülmektedir.

Anahtar Kelimeler; Suriyeliler, Mülteciler, Anksiyete, Depresyon

¹ Öğr. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu., Bitlis, cihan_nen@yahoo.com

² Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, Halk Sağlığı AD., Malatya

³ Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik., Bitlis

⁴ Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik., Bitlis

⁵Bu çalışmadaki özet verilerin bir kısmı 17. Halk Sağlığı Kongresine bildiri olarak gönderilmiştir.

DEPRESSION AND ANXIETY CASE IN SYRIANS THAT LIVE IN A REFUGEE CAMP

Abstract

The aim of this study is to determine anxiety and depression cases in Syrian refugees that live in a refugee camp and to examine the factors that affect them. Population of descriptive research consists of 27.000 people that are over the age of 18 in a Refugee Camp in Akçakale Şanlıurfa. Totally 450 people chosen from each field with a random method by using cluster sampling method were incorporated into the study. In the cross sectional study, it was met face to face with participants between 24th January- 01st February 2014 and data was collected. In the statistical evaluation, Independent Sample t-Test and One Way Anova Test were used. When strong anxiety indications were seen in 87 people (19,3%) of refugees, in 40 people (8,9%) there were strong depression indications. It was seen a statistical meaningful difference between smoking, being exposed to violence at war, living sleep disorder, getting sick after the war of refugees and the point of anxiety and depression. Also, it was seen a statistical meaningful difference between marital status, type of being exposed to violence, future expectation of refugee and the points of depression. In the research, frequency of strong anxiety and depression indications in refugees are high. It is seen that there is a relation between psychosocial reflections of the war and the level of anxiety and depression of refugees.

Key Words: Syrians, Refugees, Anxiety, Depression

GİRİŞ

Savaşlar, siyasi baskı, afetler, etnik çatışmalar gibi nedenlerle ülkelerini zorunlu terk eden kişilere mülteci denir. Göç ettikleri ülkelerde yeni sorunlar oluşmakta, birçok konuda da uluslararası sorunları beraberinde getirmektedir (Türkoğlu, 2011:101-109). Göç öncesi dönemdeki ruhsal ve fiziksel şiddet, soykırım, yakınlarının ölümüne ve yaralanmasına tanıklık etme, yıkım, yağma, çocuk kaçırma, maddi imkânsızlıklar ve travmalar ruhsal hastalık riskini artıran durumlardandır. Mültecilerin, göç sonrasında da yasal engeller, evsizlik, gelecek kaygısı, lisan ve kültürel sorunlarla karşılaşması ruhsal problemler yönünden risk oluşturmaktadır (Craig, Jajua, Warfa, 2009: 352). Mülteciler, önceki sorunları ve sığındıkları yerlerdeki çeşitli aksaklıklardan dolayı pek çok ruhsal problem yönünden risk altında olan dezavantajlı kişilerdir. Depresyon, anksiyete ve post-travmatik stres bozukluğu mültecilerin sağlık sorunları arasında öne çıkan ruhsal sorunlardır (Karadağ, Altıntaş, 2010: 56). Depresyon genel toplumda da sık görülen ruhsal bir sorundur. Biyolojik ve genetik faktörler, yaş, medeni durum, sosyoekonomik durum, kişisel özellikler, bazı hastalıklar, göç durumlarının yanı sıra stresli olayları ve kayıplar depresyon açısından risk faktörleridir (Doğan, 2000:31-35). Mültecilerin karşılaştığı stres; geldikleri ülke kaynaklı, yeni ülkeye geçiş aşamasında ve sığındıkları ülkede bulundukları zamanlarda kendini gösterir (Fazel, Stein, 2002:366).

Mülteciler ruhsal bozukluklar yönünden yüksek riskli gruplardan olmasına rağmen, bu kişilere yönelik sağlık hizmetleri yetersiz olabilmektedir. Kültürel damgalama ve kültürel şok yaşanması ruhsal bozukluğu artırmaktadır. Kişilerin güvenliğinin sağlanması, yeni çevreye uyumunu artıracak yerleşim yardımı ve travmaların azaltılması çalışmalarını mağdurların ruhsal

sorunlarını düzenlemede fayda sağlar. Mültecilerin ruhsal sorunlarını iyileştirmede eğitim ve adaptasyonun önemli bir yeri vardır. Eğitim ve adaptasyon faaliyetlerin etkin olabilmesi için gerektiğinde tercümanlardan istifade edilmelidir (Ying, 2001:65-76). Özellikle göç sonrası dönemde mültecilerin çoklu gereksinimleri karşılanarak ruhsal problemler azaltılabilir (Pumariega, Rothe, Pumariega, 2005:588-593).

Türkiye birçok ülkeden mültecinin bulunduğu stratejik bir ülkedir. Rakamsal olarak çoğunluğunu, toplam 747,909 geçici koruma hakkıyla ikamet eden Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Mevcut rakamlara bakıldığında, Lübnan'dan sonra en çok Suriyeli mültecilerin barındığı ikinci ülkedir. Şanlıurfa ili 50.000'nin üzerinde mülteci sayısı ile Gaziantep, Hatay, Kilis şehirleri gibi yoğun olarak ikametini gerçekleştirdiği illerden biridir. Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesi İldeki en yoğun mülteci nüfusu barındıran yeridir (unher, 2014).

Bu çalışmanın amacı; bir kampta kalan Suriyeli mültecileri anksiyete ile depresyon durumlarını saptamak ve etkileyen faktörleri incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Kapsamı ve Niteliği

Araştırmanın evrenini, Akçakale Mülteci Kampı'nda ikame eden 18 yaş üstü 27.000 kişi (13.000Bayan, 14.000Erkek) oluşturmaktadır. Anket çalışmasının uygulanacağı kamptaki örneklem sayısı; " $N=Nt^2pq/d^2 (N-1) + t^2pq$ " formülünden 450 olarak belirlenmiştir. Küçük mahalleler sisteminin uygulandığı kamptaki kişilere ulaşmak için küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kümelerden basit rastgele yöntemle kişiler seçilmiştir. Mülteciler tercümanlar eşliğinde konuyla ilgili aydınlatılmıştır. Onamları alınan katılımcılarla yüz yüze görüşülerek 24 Ocak-01 Şubat 2014 tarihleri arasına veri formları toplanmıştır.

Değerlendirme Anketi ve Ölçeği

Katılımcıların, sosyodemoğrafik özellikleri ve konuya ilişkin bazı tanımlayıcı bilgilerini edinmede 16 soruluk anket formu kullanılmıştır. Anksiyete belirtileri 21 sorudan oluşan Beck Anksiyete Ölçeği (BAÖ) ile depresyon belirtileri 21 sorudan oluşan Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ile değerlendirilmiştir. Depresyon ve anksiyete ölçeğindeki her bir soru hafiften yükseğe 0.1.2.3 şeklinde sıralanan 4 maddeden oluşmaktadır. BAÖ ve BDÖ katılımcıların puanına göre; minimal belirtiler, hafif belirtiler, orta belirtiler ve şiddetli belirtiler şeklinde sınıflandırma yapmaktadır. BDÖ'de 30-63 puan aralığında olanlar şiddetli depresyon belirtileri ve BAÖ'de 26-63 puan aralığında olanlar şiddetli anksiyete belirtileri sınıfında yer almaktadır. Ölçeklerden en fazla 63 puan alınabilmektedir (Beck et al, 1961). BDÖ'nün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ülkemizde üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır (Kılınç, Torun, 2011:42-44; Hisli, 1989). BAÖ, (Beck et al,1988) tarafından geliştirilmiştir. Anksiyete ölçeğinin ülkemizde geçerlilik ve güvenilirliği çalışması yapılmıştır (Ulusoy, Sahin, Erkmen, 1998: 163).

Verilerin Analizi

Sürekli veriler için ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Bağımsız grupların istatistiksel karşılaştırılmasında, Bağımsız Örneklem t-Testi, One Way Anova Testi ve Tukey's Post Hoc testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmaya dahil olabilmek için; gönüllü olma, 18 yaşından büyük olma ve ilgili kampta kalma kriterleri aranmıştır. Okuma yazma bilmeyen çok olduğundan, forumdaki sorular mültecilere kendi lisanında sorulduktan sonra cevapları forumlara kaydedilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılanların 450 kişinin yaş ortalaması 34,82yıl (Min-Max;18-70), anksiyete puan ortalaması 19,48 (Min-Max;3-63) ve depresyon puan ortalaması 23,07 (Min-Max;6-47) olarak hesaplanmıştır. Mültecilerden 87 kişi (%19'3'ü) şiddetli anksiyete belirtileri görülürken; 40 kişide (%8,9'u) şiddetli depresyon belirtileri vardır. Değerlendirilen kişilerin medeni durum olarak çoğunluğu 285 kişi (%63,3'ü) evlidir. Mültecilerin hemen hemen yarısı 223 kişi (%49,6'sı) göç etmeden önce çalışmadığını belirtmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında 182 kişi (%40,4'ü) okuryazar veya okuryazar değildir. Katılımcıları tanımlayan bazı özellikler tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Bazı Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellik	Sayı	Yüzde
Medeni Durum	Evli	285
	Bekar	93
	Dul	72
Mülteci Olmadan Önceki Meslek	Çalışmıyor	223
	Esnaf	142
	Memur	45
	Çiftçi	26
	Diğerleri	14
	Okur-yazar değil/Sadece okuryazar	182
Eğitim	İlkokul	158
	Lise	73
	Üniversite/Yüksekokul	37

Katılımcıların kendi ifadeleriyle daimi hastalık durumu, daimi tıbbi ilaç kullanımı ve lisan sorunu yaşama ile anksiyete puanı arasında istatistiksel anlamlı fark görülürken ($p<0,05$); depresyon puanı arasında bu fark görülmemiştir. Savaşın etkisinde kaldığını belirtenlerle depresyon puanı arasında anlamlı ilişkin varken; anksiyete puanı arasında anlamlı ilişki yoktur. Mültecilerin sigara içme durumu, şiddete maruz kalma, uyku sorunu yaşama, savaş sonrası bir hastalığa yakalandığını ifade etme durumuyla anksiyete ve depresyon puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark görülmüştür ($p<0,05$). Mültecilerin bazı özelliklerinin anksiyete ve depresyon puan karşılaştırılması tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Mültecilere Dair Değişkenlerin Anksiyete ve Depresyon Skoruyla Karşılaştırılması

Değişkenler		Anksiyete			Depresyon		
		Sayı	Mean±SD	P	Sayı	Mean±SD	P
Geldiği Yerde	Çalışıyordu	230	19,14 ± 7,36	0,296	230	22,77 ± 5,94	0,260
	Çalışmıyordu	220	19,83 ± 6,53		220	23,38 ± 5,38	
Kronik Hastalığı	Evet	69	22,03 ± 8,24	0,001	69	23,45 ± 6,81	0,546
	Hayır	381	19,01 ± 6,62		381	23,00 ± 5,46	
Bedensel Kayıp	Var	38	18,45 ± 6,94	0,342	38	24,08 ± 5,53	0,252
	Yok	412	19,57 ± 6,97		412	22,98 ± 5,69	
Sigara İçme	Evet	231	20,15 ± 7,56	0,035	231	23,62 ± 5,90	0,033
	Hayır	219	18,77 ± 6,22		219	22,48 ± 5,39	
Alkol Kullanımı	Evet	16	19,87 ± 9,48	0,865	16	24,31 ± 6,86	0,373
	Hayır	434	19,46 ± 6,87		434	23,02 ± 5,63	
Savaşta Şiddet görme	Evet	108	22,14 ± 8,01	<0,001	108	24,20 ± 6,82	0,038
	Hayır	342	18,63 ± 6,39		342	22,71 ± 5,23	
Uyku Sorunu Yaşama	Evet	360	19,89 ± 7,12	0,011	360	23,45 ± 5,52	0,005
	Hayır	90	17,81 ± 6,08		90	21,56 ± 6,07	
Savaşın Etkisi	Var	251	19,86 ± 7,28	0,193	251	24,19 ± 5,58	<0,001
	Yok	199	18,99 ± 6,55		199	21,67 ± 5,50	
Kampta Güvende	Hissediyor	284	19,52 ± 7,02	0,867	284	22,79 ± 5,81	0,182
	Hissetmiyor	166	19,40 ± 6,90		166	23,54 ± 5,43	
Lisan Sorunu	Yaşıyor	194	18,52 ± 7,06	0,012	194	22,95 ± 6,40	0,705
	Yaşamıyor	256	20,19 ± 6,82		256	23,16 ± 5,08	
Savaşta Akrabasını	Kaybetti	272	19,76 ± 7,14	0,277	272	23,41 ± 5,70	0,117
	Kaybetmedi	178	19,04 ± 6,69		178	22,55 ± 5,63	
Savaş Sonrasında	Hastalandı	93	21,99 ± 6,49	<0,001	93	25,26 ± 5,65	<0,001
	Hastalanmadı	357	18,82 ± 6,95		357	22,50 ± 5,56	
Kampi Hijyenik	Görüyor	287	19,12 ± 6,69	0,145	287	22,86 ± 5,43	0,303
	Görmüyor	163	20,11 ± 7,42		163	23,44 ± 6,10	

Katılımcıların medeni durumu, şiddete uğrama şekli, gelecek beklentisi ile anksiyete ve depresyon puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark görülmüştür ($p < ,05$). Mültecilerin bazı özelliklerinin anksiyete ve depresyon puan karşılaştırılması tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Mültecilere Dair İki'den Fazla Değişkenlerin Anksiyete ve Depresyon Skoruyla Karşılaştırılması

Değişkenler		Anksiyete			Depresyon		
		Sayı	Mean±SD	P	Sayı	Mean±SD	P
Medeni Durum	Evli	285	18,87 ± 7,03		285	22,56 ± 5,47	
	Bekar	93	19,04 ± 6,84	0,000	93	22,90 ± 5,89	0,001
	Dul/Boşanmış	72	22,44 ± 6,16		72	25,31 ± 5,75	
Eğitim Durumu	Okur/Yazar	182	19,95 ± 6,06		182	22,52 ± 4,79	
	İlköğretim	158	18,96 ± 6,82	0,251	158	23,54 ± 5,147	0,392
	Lise	73	20,18 ± 7,17		73	23,34 ± 6,99	
	Üniversite	37	18,00 ± 10,47		37	23,24 ± 8,40	
Şiddete Uğrama	Şiddete Uğramayan	337	18,61 ± 6,38		337	22,65 ± 5,20	
	Fiziksel Şiddet	100	22,25 ± 8,25	0,000	100	24,57 ± 6,37	0,011
	Psikolojik/Sözel	13	20,46 ± 5,39		13	22,31 ± 9,53	
Geleceğe Olumlu Bakma	Evet	133	16,90 ± 6,36		133	22,21 ± 5,88	
	Hayır	99	21,65 ± 7,48	0,000	99	24,14 ± 6,23	0,037
	Kararsız	218	20,06 ± 6,63		218	23,11 ± 5,21	

Medeni durumun anksiyete puanıyla karşılaştırılmasında; evliler ile dul kişiler arasında ($p<0,001$), bekar ile dul kişilerin anksiyete puanı arasında ($p<0,05$) anlamlı ilişki görülmüştür. Medeni durumla depresyon puanıyla karşılaştırılmasında ise; evli ile dul kişiler arasında ($p=0,001$) ve bekar ile dul kişiler arasında ($p=0,018$) anlamlı ilişki görülmüştür. Şiddete uğrama şeklinde, şiddete uğramayanlar ile fiziki şiddete uğrayanların anksiyete puanı arasında ($p<0,001$); şiddete uğramayanlar ile fiziki şiddete uğrayanların depresyon puanı arasında ($p=0,008$) anlamlı ilişki görülmüştür. Anksiyete puanında, geleceğe dair olumlu beklentisi olanlarla olmayanlar arasında ($p<0,001$) ve olumlu beklentisi olanlarla kararsız olanlar arasında ($p<0,001$) anlamlı ilişki görülmüştür. Depresyon puanında ise geleceğe dair olumlu beklentisi olanlarla olmayanlar arasında ($p=0,028$) anlamlı ilişki görülmüştür.

TARTIŞMA

Akçakale kampında yapılan bu çalışmada; anksiyete puan ortalaması 19,48 ve depresyon puan ortalaması 23,07 olarak hesaplanmıştır. Mültecilerin %19,3'ünde şiddetli anksiyete belirtileri ve %8,9'unda şiddetli depresyon belirtileri vardır. Akçakale kampında yapılan bu çalışmanın anksiyete belirtileri sonuçları, Amerika Birleşik Devletleri çalışmasına göre daha fazladır. Amerika Birleşik devletlerindeki Araplara yönelik 11 Eylül sonrasında yapılan çalışmada, anksiyete skoru ortalaması 12,78 olarak hesaplanmış ve %11,1'inde şiddetli anksiyete belirtileri saptanmıştır (Amer, Hovey, 2012:412). Başka bir çalışmadaki olası Anksiyete ve depresyon skoru genel ortalaması 22,9 olup, Akçakale kampında yapılan bu çalışmaya yakın bir ortalamadır (Bhui et al, 2003:39). Kapsamlı bir meta-analiz çalışmasında mültecilerde depresyon sıklığı % 44 ve anksiyete sıklığı % 40 olarak bulunmuştur (Lindert et al, 2009:246). Tayland-Birmanya sınır kampındaki mültecilerde de benzer sonuçlar vardır; depresyon sıklığı %

41 ve anksiyete sıklığı % 42 olarak saptanmıştır (Cardozo et al, 2004:2640). Norveç'te ikame eden Bosnalı ve Kosovalı-Arnavut mültecileri çalışmasında ise; depresyon ve anksiyete belirtileri olanların oranı % 48,3 olarak bulunmuştur (Lie, Lavik, Laake, 2001:276). Yedi ülke üzerine bir meta analiz çalışmasında, mültecilerde genelleştirilmiş anksiyete bozukluğu yaklaşık % 4 olarak bulunmuştur. Bu meta analiz çalışmasındaki anksiyete sıklığı daha düşüktür (Fazel, Wheeler, Danesh, 2005:1311). Amerika Birleşik devletlerinde yapılan başka çalışmada, 1990 Körfez Savaşı sonrasında Iraklı göçmen kadınların %34,3'ünde ve erkeklerin % 4,3'ünde depresyon bozukluğu saptanmıştır. (Jamil et al, 2007:21).

Birleşik Krallık'ta Somalili mülteciler çalışmasında, savaş sırasında kayıp ve ölümlerin ciddi spesifik ruhsal belirtilerle ilişkisi görülmüştür (Bhui et al, 2003). Akçakale kampındaki bu çalışmada ise; savaşta bedensel kayba uğrama, bir akrabasını kaybetme ile anksiyete ve depresyon puanı arasında anlamlı fark görülmemiştir.

Mültecilerin geldikleri ülkelerde şiddet ve politik baskıya uğraması ruh sağlığı yükünü artırmaktadır. Savaşta mülteciler öncesinden birçok olumsuz ciddi faktörlerle karşılaştığından, iş için gelen mültecilere göre farklılık arz etmektedir (Lindert et al, 2009). Savaşta şiddet ve taciz anksiyete ve depresyon ile ilişkilidir (Cardozo et al, 2004:2640). Amerika Birleşik Devletleri Bosnalı mültecileri üzerinde yapılan çalışmada, savaş travmasına maruz düzeyinin yüksekliği ile anksiyete ve depresyon düzeyinin yüksekliği arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Begic, McDonald, 2006:319). Akçakale kampında yapılan bu çalışmada, şiddete maruz kalma ile anksiyete ve depresyon puanları arasında anlamlı ilişki görülmüştür.

Mültecilerde şiddetli anksiyete ve depresyon belirtileri sıklığı yüksektir. Savaştan ötürü bazı psikososyal yansımaların mültecilerin anksiyete ve depresyon düzeyi ile ilişkisi görülmektedir. Hem mültecilerin hem de yerel toplumun sağlık refahı için, multidisipliner ve multisektörel yaklaşımla mültecilere dair profesyonel hizmetler güçlendirilmesi gerekir.

KAYNAKLAR

- TÜRKOĞLU, Oğuzhan, (2011), "Mülteciler Ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", U.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.30, S.2, s.101-118.
- CRAIG, Tom; JAJUA, P. Mac; WARFA, Nasir, (2009), "Mental Health Care Needs Of Refugees", Psychiatry, Volume, 8/9, p. 351-354, UK.
- KARADAĞ, Özge; ALTINTAŞ, Kerim, Hakan, (2010), "Mülteciler ve Sağlık", TAF Preventive Medicine Bulletin, Y.9, S.1, s. 55-62.
- DOĞAN, Orhan, (2000), "Depresyonun Epidemiyoloji". Duygudurum Dizisi; 1: s. 29-38.
- FAZEL M; STEIN A, (2002), "The mental health of refugee children", Arch Dis Child, Volume 87, p. 366-370, UK.
- YING, Yu-Wen, (2001), "Psychotherapy with Traumatized Southeast Asian Refugees", Clinical Social Work Journal, Volume 29/1, p. 65-78,
- PUMARIEGA, J. Andre's; ROTHE Eugenio; PUMARIEGA, B. JoAnne, (2005), "Mental Health of Immigrants and Refugees", Community Mental Health Journal, Volume 41/5, p. 581-597.
- UNHCR, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisi.

- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> , Erişim tarihi: 21.05.2014,
- BECK A T, Et Al, (1961), “An inventory for measuring depression”, Arch Gen Psychiatry, Volume 4, p. 561-71,
- KILINÇ, Sibel; TORUN, Fuat, (2011), “Türkiye’de Klinikte Kullanılan Depresyon Değerlendirme Ölçekleri”, Dirim Tıp Gazetesi, Y.86, S.1, s. 39-47,
- HİSLİ N, (1989), “Beck Depresyon Envanteri’nin Üniversite Öğrencileri için Geçerliği, Güvenirliği”, Psikoloji Dergisi, Volume 7, s. 3-13,
- BECK, T. Aaron; EPSTEIN, Norman; BROWN Gary; STEER A. Robert, (1988), “An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties”, Journal of Consulting and Clinical Psychology, Volume 56/6, p. 893-897,
- ULUSOY, Mustafa; SAHIN, Nesrin; ERKMEN, Hüsnü, (1998), “Turkish Version of the Beck Anxiety Inventory: Psychometric Properties”, Journal of Cognitive Psychotherapy, Volume 12, p. 163-172,
- AMER, M. Mona; HOVEY, D. Joseph, (2012), “Anxiety and depression in a post-September 11 sample of Arabs in the USA”, Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, Volume 47, p. 409–418, USA.
- BHUI, Kamaldeep, et al, (2003), “Traumatic events, migration characteristics and psychiatric symptoms among Somali refugees”, Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, Volume 38, p. 35–43, UK.
- LINDERT, Jutta, et al, (2009), “Depression And Anxiety In Labor Migrants And Refugees – A Systematic Review And Meta-Analysis”, Social Science & Medicine, Volume 69, p. 246–257, Germany.
- CARDOZO, B. Lopes; TALLEY, Leisel; BURTON, Ann; CRAWFORD, Carol, (2004), “Karenni refugees living in Thai–Burmese border camps: traumatic experiences, mental health outcomes, and social functioning”, Social Science & Medicine, Volume 58, p. 2637–2644, USA.
- LIE, BIRGIT; LAVIK, J. NILS; LAAKE, Petter, (2001), “Traumatic Events and Psychological Symptoms in a Non-clinical Refugee Population in Norway”, Journal of Refugee Studies, Volume 14/3, p. 276-294, Norway.
- FAZEL, Mina; WHEELER, Jeremy; DANESH, John, (2005), “Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review,., Lancet, Volume 365, p. 1309–14, UK.
- JAMIL, Hikmet; FARRAG, Mohamed; HAKIM-LARSON, Julie; KAFAJI, Talib; ABDULKHALEQ, Husam; HAMMAD, Adnan, (2007), “Mental Health Symptoms In Iraqi Refugees: Posttraumatic Stress Disorder, Anxiety, And Depression”, Journal Of Cultural Diversity, Volume 14/1, p. 19-25,
- BEGIC, Sandina; MCDONALD, W. Theodore, (2006), “The Psychological Effects of Exposure to Wartime Trauma in Bosnian Residents and Refugees: Implications for Treatment and Service Provision”, Int J Ment Health Addiction, Volume 4, p. 319–329, USA.